

Vězeň číslo 169899

Dlouhá cesta skladatele Oberfelda do pekla a zpět

SILVIE LAUDER / FOTO MATĚJ STRÁNSKÝ

P

ředminulý pátek dorazil na pařížské letiště Charles de Gaulle balíček oblepený policejní páskou. Vážil necelých osm kilogramů a byl podán o čtyři dny dříve na poště v Pardubicích. Lepenková krabice byla zapečetěná a na jejím víku byly dva dopisy. V jednom sdělovali čeští hygienici, že obsah nepředstavuje zdravotní riziko, a ve druhém starostka východočeského města Přelouč potvrzovala, že zásilka opustila město s jejím svolením. Pokud by do krabice někdo nahlédl, našel by uvnitř v bublinkové fólii zabalený velmi pozoruhodný obsah: lidskou lebku a kosti. Bližší pohled by odhalil, že na lebce se přes oblast pravé lící kosti a nadočnicového oblouku táhne výrazná prasklina.

Po více než sedmdesáti letech se takto – bez ceremonií – do svého druhého domova vrátily ostatky Casimira Oberfelda. Syn židovského bankéře z polské Lodže ve Francii studoval hudbu, mezi válkami se tam proslavil jako autor filmové hudby a operet, zamiloval se a zplodil dítě. Na začátku čtyřicátých let byl nacisty odvezen do koncentračního tábora Osvětim. Tábor smrti coby člen orchestru hrávajícího vězňům na cestu do plynových komor přežil. Osudným se mu stal až transport v lednu 1945, jeden z mnoha, v němž nacisté odváželi vězně na západ před postupující Rudou armádou. Jestli zemřel hladem a vyčerpáním, umřel v dvacetistupňových mrazech v otevřeném vagonu, nebo ho pažbou pušky zabil jeden ze strážných, jak by naznačovalo zranění hlavy, už se nejspíš nikdy nedozvíme. Víme ale, že bylo jeho mrtvé tělo společně s dalšími osmi lidmi z vlaku vyhozeno.

Oberfeldův syn, který otce s pomocí českých přátel a díky sérii šťastných náhod objevil v hromadném hrobě v Přelouči, už neplánuje skladatelovu kostru podrobit dalšímu zkoumání. Chce ho jen uložit k odpočinku. Až Casimír Oberfeld za měsíc spočine na hřbitově na pařížském Montmartru, uzavře se příběh, který v sobě mísí jak pohnuté dějiny 20. století, tak drtivou úřednickinu, kterou musí řešit kdokoli, kdo se rozhodne přemístit kosti svého sedmdesát let mrtvého předka.

Strašlivé tajemství

Gregoire Dunant má hlad a budiček v pět a velké nervové vypětí uplynulých hodin tohoto čtyřiasedmdesátiletého švýcarského penzistu trochu unavily. Zároveň ho nabíjí energie díky tomu, že právě dokončil velký úkol. A také cítí značnou úlevu.

Našli jsme ho. Gregoire Dunant a jeho přítelkyně Miriam na přeloučském hřbitově.

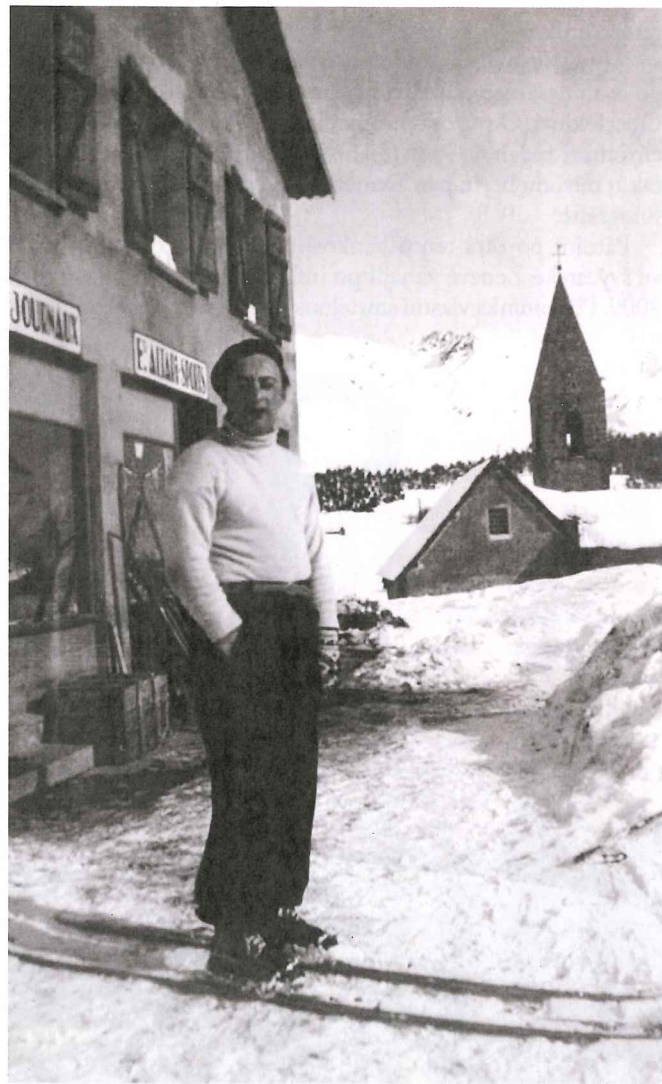

„Nemohu uvěřit, že se to po sedmi letech nakonec povedlo,“ říká a dobrou angličtinu občas rozvzně prokládá ruským slovem. Oči se mu lesknou dojetím: dosud znal ze života svého otce jen fotky, hudbu a pár dopisů. „Teď jsem konečně uviděl něco hmatatelného – jeho tělo a věci, které mu patřily.“

Pak sáhne do kapsy, vytáhne malou plastovou tašku a v ní v papírovém kapesníku zabalené brýle s kulatými kostěnými obroučkami. Před pár hodinami je pracovníci přeloučských technických služeb vytáhli z téměř dvoumetrové hloubky hromadného hrobu na tamním katolickém hřbitově společně s pá-

rem kotníkových kožených bot se silnou podrážkou a lebku s kostmi. Nevíme s jistotou, jestli boty, stále zašpiněné od hlíny po sedmdesátiletém pobytu v zemi, skutečně patřily Casimiru Oberfeldovi. O původu hromádky kostí a lebky ale žádné pochybnosti nepanují – potvrdil ho před pěti lety test DNA. Stejně tak o původu brýlí: pan Dunant si je pamatuje z jedné otcovy fotografie.

Pátrání po otci tento bankovní úředník v důchodu žijící ve švýcarské Ženevě zahájil po infarktu, který prodělal v roce 2009. Přípomínka vlastní smrtelnosti jej inspirovala k tomu, aby

Poslední společné lyžování. (Lili a Casimir na jaře 1943. V prosinci Casimir nastoupí do transportu.)

konečně otevřel „strašlivé rodinné tajemství“ a velké trauma svého života. Pan Dunant již od teenagerských let věděl, že manžel jeho matky není jeho pravým otcem. Jenže v rodině, kterou popisuje jako společenství „přesvědčených antisemitů“ ovládaných nenávistí ke všemu polskému, byla příbuznost s polským Židem desítky let naprosté tabu. Až když jeho matka ležela na smrtelné posteli (zemřela v roce 2007), se dozvěděl celou pravdu. Byl to příběh o krásné tanečnici rusko-britsko-rumunského původu, která se při natáčení filmu v jihofrancouzském Nice seznámila s okouzujícím a tehdy již celoevropsky slavným pianistou a skladatelem, jehož písně zpívali Josephine Bakerová či Maurice Chevalier a který byl podepsán pod hudbou k desítkám filmů. Byla z toho „velká láska“, jak říká syn, který se Lili a Casimirovi narodil v roce 1942 uprostřed válečné nejistoty.

Jako Žid byl Oberfeld na jihu Francie, kam uprchnul z Paříže v roce 1940, v relativní bezpečí, dokud oblast okupovali Italové. Jakmile však přišli nacisté, byl zatčen a po krátkém pobytu v táboře Drancy poslán v prosinci 1943 do Osvětimi. Většinu svého pobytu tam strávil hraním v táborovém orchestru, který měl zmást vězně mířící na smrt. „Po nějaké době to už nedokázal

snášet, v orchestru odmítl pokračovat, a do konce pobytu v táboře opravoval ploty s ostnatými dráty,“ říká Gregoire Dunant.

Tuto informaci se jeho matka dozvěděla až asi rok po válce. Věděla rovněž to, že otec jejího syna zemřel v transportu někde po cestě z Osvětimi na západ, ale najít jeho tělo se nikdy nepokusila. Nevíme, jak se cítila, když každý den pozorovala svého syna, který – jak mu později řekla – jí Oberfelda „tolik připomínal“. Vlídou povahou, hudebním talentem (Gregoire Dunant provozuje hudbu jako hobby), podobným písmem i jistou nonšalantností v péči o tělo a šaty. Nevyžaduje však příliš fantazie si představit, že snadné to nebylo. Rodinný odpor k Židům totiž nezměnil ani konec války a odhalení nacistických zločinů. Není se moc čemu divit – Liliin švagr Georges Oltramare byl švýcarský fašistický novinář, který se dal během války do služeb nacistické mašinerie v okupované Francii a byl zde za to po válce odsouzen v nepřítomnosti k trestu smrti (zemřel v klidu ve Švýcarsku patnáct let po válce). „Matka byla se strýcem až do jeho smrti v těsném kontaktu,“ vysvětluje Dunant. „Viděno zpětně chápou, že o otci nemohla mluvit. Já sám jsem byl dlouho produktem té výchovy a zastával jsem antisemitské postoje.“

Zvláštní případ

Irena Burešová stojí v čele přeloučské radnice bezmála dvacet let, ale málokterý okamžik se jí vryl do paměti tak jako scéna z jednoho dopoledne v létě roku 2009. „On začal plakat – a já taky,“ usmívá se starostka východočeského městečka s devíti tisíci obyvateli při vzpomínce na moment, kdy si Gregoire Dunant v její kanceláři potvrdil domněnku, že vězeň číslo 169899, pod nímž jeho otce registrovali v koncentračním táboře Osvětim, skutečně leží na místním hřbitově.

V lednu 1945 na místním nádraží v rozmezí několika hodin zastavily dva vlaky směřující z Osvětimi na západ, oba o zhruba šedesáti vagonech. A oba s „ponurým lidským nákladem“, na který byl „příšerný pohled“, jak po válce vypověděl přednosta stanice a jak jeho výpověď citují Irena Malá a Ludmila Kubátová v knize *Pochody smrti*, nejobsáhlejší práci mapující pochody a transporty smrti na českém území. V otevřených vagonch mrzli ve dvacetistupňových mrazech chatrně oblečení a vyhladovělí vězni, kterým se místní obyvatelé snažili – přes odpor strážců z řad SS – přilepšit vodou či chlebem. Řadu vězňů, kteří cestu nepřežili, strážce vyhazovaly vedle trati, o čemž se dochovaly záznamy zaměstnanců drah z České Třebové či Kolína, podobně šokovaných jako zmiňovaný přeloučský přednosta.

Mrtvé obvykle místní pohřbívali do hromadných hrobů. Drtivá většina z několika tisíc obětí transportů a pochodů smrti na českém území (je obtížné jejich počet vyčíslit, protože záznamy mluví o odhadech) z tohoto důvodu nemá jméno. U spousty z nich nebylo možné totožnost zjistit. Většina vězňů nacistických koncentračních táborů neměla vytetovaná čísla, a to i mnoho vězňů z Osvětimi, kde se tato praxe jako v jediném táboře ve větší míře dodržovala. „Čísla nebyla přidělena lidem, kteří neprošli selekcí, a ke konci války ani těm, kteří Osvětimi prošli v evakuačních transportech,“ upozorňuje Daniela Bartáková z oddělení dějin šoa Židovského muzea v Praze. A když už čísla lidé měli, ještě to neznamená, že je možné zjistit jméno. Část záznamů nacisté zničili, k některým číslům pak evidence jmen ani nebyla vedena. Čísla mnoha vězňů si lecdy také v chaosu a strachu konce války nikdo nepoznamenal.

V případě Casimira Oberfelda se ale sešlo dohromady několik šťastných náhod. Číslo měl, v osvětimských archivech je u něj evidováno jméno a přeloučský farář, který devět mrtvých vězňů z Oberfeldova transportu pohřbil na místním katolickém hřbitově, čísla všech zanesl do místní matriky. Tato konstelace je v kontextu pochodů a transportů smrti natolik výjimečná, že není známo, že by v hromadných hrobech rozestých po celém Česku během sedmdesáti let po válce někdo další svého zmizelého příbuzného objevil a odvezl. „Takový případ si nevybavuji,“ říká již citovaná Daniela Bartáková z Židovského muzea.

Francouzské komplikace

Také Oldřicha Pleštila (70) jímá mocné dojetí, ale na rozdíl od svého přítele Dunanta, kterého popisuje jako „mírně nepraktického“, zůstává nohama pevně na zemi. „Vyhráli jsme bitvu, ale nevyhráli jsme válku,“ říká strážlivě muž, který si po úspěšné kariéře v byznysi – po revoluci stál u rozmachu českolipské továrny na autobaterie – užívá penze. „Zkomplikovat to mohou ve Francii.“ Vedle péče o výstavní zahradu u svého domu v České Lípě

Konečně něco hmatatelného. Oberfeldovy brýle.

jej poslední léta zaměstnává pomoc přáteli, s nímž se seznámil v polovině šedesátých let během jeho výletu do Československa, když si během studií přivydělával jako turistický průvodce. Oldřich a Gregoire si začali dopisovat a v roce 1968 prožili v jižní Francii bezstarostné léto, které ukončil šok v podobě srpnové okupace. Vazby přetřhané normalizací obnovili právě v okamžiku, kdy pan Dunant zahajoval svoji mnohaletou misi: vypátrat a do Francie převézt ostatky svého otce.

Dunant dnes říká, že bez Oldřicha Pleštila by se mu to nikdy nepovedlo. „On je duše celého toho projektu.“ Nijak zvlášť majetný a, jak jsme již zmínili, nepřilíš praktický ženevský bankovní úředník nikdy nedisponoval vytrvalostí ani schopností řešit praktické problémy. „Musel jsem Gregoirea pořád upomínat – aby udělal to či ono, a říci mu to třeba čtyřikrát, aby to opravdu udělal,“ usmívá se shovívavě Oldřich Pleštil.

A dávka vytrvalosti se bude oběma pánům ještě hodit. Tady grandiózní příběh druhé světové války doplňuje přízemní, byť morbidně humorná linka ukazující, jaké komplikace může přinést zámeř převážet po Evropě kosti svého dávno mrtvého předka. Na české straně všechny příslušné úřady – od ministerstva obrany po hygienu – vycházely vstříc. Na straně francouzské ovšem věc nejprve komplikovala francouzská pohřební služba Borinol, která má předposlední červnový den zorganizovat Oberfeldův pohřeb po boku dalších slavných francouzských hudebníků na hřbitově v pařížské čtvrti Montmartre.

Přestože řadu požadavků Borinolu splnili (třeba prohlášení, že ostatky neobsahují kardiostimulátor, přestože první takový přístroj byl voperován až třináct let po Oberfeldově smrti), pracovníci pohřební služby projeví výhrady k lepenkové krabici a striktně požadovali zinkovou rakev. Na české straně se ale vše odehrálo v souladu se zákony: pošta věděla, co převáží, hygiena to celé povolila a české zákony převozu ostatků starších deseti let nijak neřeší, čili nezakazují. Francouzi tedy nakonec ustoupili. V tom okamžiku se ale do věci vložila radnice pařížského obvodu, kde bude skladatel uložen do hrobu, a požaduje další úřední dokumenty. Na klidné spočinutí ve městě, kde našel slávu a bohatství a kterému složil poklonu písněmi, jež dodnes zpívá známá francouzská zpěvačka Zaz, si tak Casimir Oberfeld ještě možná nějakou dobu počká. Není však pochyb o tom, že by si to zasloužil. ●

WWW.RESPEKT.CZ/AUDIO